

D. O. M. A.
DISPUTATIO PHILOSOPHICA
D C

CAUSA EFFI CIENTIA IN GENERE Et de Procreante & Conser- vante, Solitariâ & Sociâ IN SECIE

QUAM

*Consensiente veneranda facultate Philosophica in regia
univeritate CHRISTINæ Aboënsi
SUB MODERATIONE
Reverendi & Praeclarissimi Viri,*

DN. M. NICOLAI L. NYCOPENSIS
 P. t. Magnifici Rectoris attentissimi; Nec non Log: &
 Poës. Professoris celeberrimi, ut Hospitis sui libera-
 lissimi, ita Præceptoris fautoris & promotoris, calido
 observantiae zelo jugiter devenerandi

Publicè ventilandam exhibet

JOHANNES SVEN. FORSENIUS Nylandus
Ibidem Musarum Alumnus.

Ad Diem Februarii, Anni 1649. horis & loco consuetis.

A B O E,

Imprimebat Petrus Wal, sed. Typogr. 1649.

S, & R. & M. tis Sveciæ Viris & Servitoribus.

Nobilitate pariter ac Heroicis virtutibus
clientibus Dominis

Dn. JOHANNI WILLEMBERG

Bon Deber/ de Skönerbacka/ Ulltis & Hoofswärndås/
Equestris exercitus Chiliarchæ maximè strenuo.

Dn. AXELIO STÅHLARM AXE-

LII F. de Graffbada & Chrogen &c.
Pedestris exercitus Chiliarchæ fortissimo.

NEC NON

Politisissimus, Spectatiss. varia umq; rerum usu Exercitatissimus

DN. ANDREÆ IACOBI, Regiæ Came-
ræ Fennigæ Fiscali attentissimo,

DN. HENRICO IACOBI, in Tavastia
& Nylandia Judici Provinciali, accuratissimo.

DN. JAHANNI MARTHINI BRENNER-
O, Distriktus Raseburgensis & Borgoënsis Ju-
dici Territoriali, exquissimo.

DN. PHILIPPO Bellekew/Civi & Mercatori Me-
tropolis Aboënsis, perassiduo.

ILLIS, ut Dominis & Promotoribus, HIS, ut fautoribus
& benefactoribus summis officijs devenerandis,
exercitium hocce Academicum, ceu primam inge-
nij saturam dedicat & consecrat.

J. S. F.

J. N. J.

Thesis Prima.

Summarum causarum utilitatem considerans Philosophorum Chorophaeus Aristoteles, per quam eleganter, Lib. i. Phys. cap. i, hunc in modum loquitur. *Tunc putamus cognoscere unumquodq; sum causas primas cognovimus, & principia prima, & uig ad Elementa.. Qui- bus verbis haud obscure innuit, causas veram & perse- etiam scientiam gignere.* Quemadmodum enim re- rum finitarum essentias à causis dependent, ut scitè sub- tilissimus Scaliger Excer. 307. sc. 27, inquit, *Quicquid est extra Deum, per causas est; ex causis & in causis;* Ita earum quoq; cognitio & scientia.

II. Quod cum ita sit, operæ pretium nos facturos speramus, si Theoriam causa Efficientis, filo tenuiore deli- neemus, nec non dextrè philosophantium censuræ subiiciamus.

III. Quia verò in unam disputationem, latifundia hujus dissertationis contrahere non possumus, idcirco in hac tantum, de causa effidente procreante & conservante, solitaria & Sociâ, erimus attuli.

IV. Definitur autem causa efficientis hoc modo: *Causa efficientis est causa externa, à qua res est.* Quæ defini- tio, conceptu constat generico seu communi, & specifi- co, alterum determinante.

V. Genericus conceptus, vocibus *Cause Externa,*

invenitur. Causam efficientem restè per causam defini-
niri, sequenti probatum damus Syllogismo: Cuicunq;
competit definitio, eidem competit quoq; definitum,
Atq; efficienti competit causæ definitio. E. eidem
competit quoq; definitum s.z. nomen causæ. Pro-
positio est canon Logicus, ideoq; probatione non indi-
get. Assumptio probatur, quia vi & efficacia effici-
entis effectum producitur.

VI. Quod efficiens sit causa Externæ, id facile exin-
dè evincitur; Quia effectum nostrum non ingreditur,
sed ex i. o & foris manus extra essentiam effecti illud
constituit. Hoe ut rectius percipiatur, notandum ve-
nit externum vel internum bifariam dici i. Ratione Es-
sentie quomodo internum est, quod essentiam tanquam pars
per communicationem esse proprij constituit; Externum verò
quod essentiam rei constitutivè non ingreditur, Sed forinsecus
ad illius constitutionem concurrit. Si vè alias extra, si-
de intra subiectum fuerit. H. Ratione Subjecti, insigni-
turq; sic nomine interni, quicquid subiecto, inexistit; Exter-
num verò illud nuncupatur. Quod subiecto non inheret,
Sed adhaeret, adjacet vel circumstat. Hinc liquet non pro-
tinus illud quod est internum resp. Subiecti, esse inter-
num ratione essentiae, & vice versa. E. G. Anima rati-
onalis, potest tripliciter considerari. 1. Resp: materia
seu corporis organici, cuius adjunctum est adeoq; inter-
num quid ratione subiecti dici potest, non ratione essentie. 2.
Resp. Compositi, cuius causa est formalis, atq; sic dicitur
Internum quid, ratione Essentia, quia hominis essentiam
ingreditur, eamq; intrinsecè & essentialiter, tanquam
pars nobilissimæ, constituit; at non ratione subiecti. 3.
Resp. Suarum proprietatum, docilitatis & risibilitatis, qua-
rum

rum causa est efficiens, adeoq; *Externum* quid ratione
essentia, quia illas non formaliter, sed effectivè produ-
cit, & non sit pars eorum, sicut est hominis, in quo sunt;
& sic anima rationalis, tanquam causa externa non
ingreditur essentiam suarum affectionum, licet ipsi
subjectivè inhaerant.

VII. Causa Efficiens itaq; dicitur Externa, non ra-
tione Subjecti, quasi causa efficiens & effectum, nunquam
possint esse in uno eodemq; subjecto sed semper loco-
rum intervallis sint sejuncta.; Sed ratione essentie, quia
illam intrinsecus non constituit, sed forinsecus pro-
ducit.

VIII. Verum dicat aliquis: Si causa efficiens effe-
ctum non ingreditur, quomodo igitur dicitur effectu effi-
cientis? Huic objectioni respondetur per distinctionem.
Essentiale dicitur Duobus modis 1. Formaliter, quod per
intrinsecam unionem essentiam constituit, 2. Causaliter & ef-
fectivè, quod extrinsecus tantum, vim aliquam essentiae tribu-
it. Priori sensu cause interne sz, materia & forma cau-
sato sunt Essentiales; Posteriori modo, cause externe,
nempè efficiens & finis, Essentiales dici possunt.

IX. Specificus conceptus, sequentibus repræsenta-
tur verbis, à qua res est. Quæ verba differentiæ instar
veræ, generis communitatem restringunt, & causæ Ef-
ficientis propriam & formalem rationem depingunt,
eamq; à cæteris causis secernunt.

X. Differentia verò hæc quò dilucidior fiat, singu-
læ eam constituentes examinanda veniunt voces*. Par-
ticula A vel Ab, est peculiaris nota Efficientis, quæ singu-
laris, & à cæteris causis distinctus dependentiæ modus
innuitur.; & licet è quavis causa effectus dependat,

non tamen à quavis esse dicitur.. Hinc hominem non dicimus esse *A* terrā, sed *ex* terrā, neq; *ab* animā, sed *per* animam, neq; à DEI gloriā, sed propter istam, à DEO autem tanquam efficiente, propriè esse & dependere. Ut igitur particulà *Ex* notatur causa Materialis. Particulà *Per*, causa Formalis & particulà propter causa finalis; Ita particulà *A* vel *Ab*, efficiens significatur..

XI. Per vocem *Rei* in allatâ definitione, nihil aliud intelligitur, quam ipsum efficientis correlatum, scz. Effectum, quod est duplex: Aliud q;d designatur nomine *ērōgysias*, & nuncupatur *Actio* sive *motus*. Aliud quod dicitur *ērōgysua*, hoc est, ipsum opus seu *res motu facta*, hoc loco utrumq; intelligendum venit.

XII. Effectum posterioris generis est quintuplex, 1. Aliud *Ens* cepit esse per creationem, ut, primus homo, cœlum & astra, quatuor Elementa & cæteræ res in mundi exordio creatæ. 2. Aliud per generationem sic omnes homines Adamo & Evâ exceptis, carnali generatione à suis parentibus sunt progeniti. 3. Aliud est *Ens artificiale*, quod artis beneficio fit, ut, Annulus, sceptrum regale, corona argentea. 4. Aliud est *Ens preparatum*, ut vita æterna & infernus. 5. Aliud deniq; est *Ens introductum*, ut, Peccatum & Mors. Hæc omnia effecta, per vocabulum *Rei*, in definitione indigitantur..

XIII. Vox *Est*, licet in præsenti tempore ponatur, intelligenda tamen est de omni tempore, Præsentii, prævito & future, ut sensus definitionis sit: Causa efficiens est, à qua res est, id est; existit, fit, vel incipit esse, & vel suit aliquando producta, vel erit domùm producibilis.

XIV. Definitionem causæ efficientis excipit ejus divisio. Quamvis causæ efficientis actio sit quidem multiplex

plex, attamen omnis ejus diversitas, potest ad tres revocari modos: Videlicet ut alia sit Procreans & conservans; Alia Soliteria & Socialis; & tandem alia per se & per accidentem.

XV. Causa Procreans est, quae effectum anteā non existentem primò producit. Sic S. Sanctus est causa efficiens procreans, effecta procreata sunt: Charitatem, pacem, gaudium, Lenitatem, Mansuetudinem, Fides, Temperantiam. Gal. 5. Sic Parentes sunt causae procreantes Liberorum; hi vero effecta procreata.

XVI. Causa procreans trifariam dividit potest; I. In Emanativam & Transmutativam. Illa est à qua effectum est per resultantiam, & citra conatum agentis & resistentiam patientis, quomodo forma ignis est causa proprij caloris; Sol, lucis; anima suarum facultatum. Hac cum efficiens effectum producit, cum notabili motu & transmutatione, & quodam cenuit, & patientis resistentia. Sic gallina producit pullum; Scrinarius, mensam; Sutor, Calceum.

XVII. II. In Immanentem & Transeuntrem. Illa producit effectum intra seipsum. Hac, producit effectum ex parte, utpote vel in alieno supposito, vel in alia parte suppositi. E.g. Cum anima nostra intelligit aut appetit aliquid, dicitur causa immanens suorum conceptuum, aut affectuum, quos intelligendo vel appetendo format. At quando faber domum edificat, aut cum quis manu scalpit caput, uterque dicitur causa transiens.

XVIII. III. In Univocam & Aequivocam. Causa Univoca producit effectum, quoad speciem & essentiam sibi similem. Talis causa est homo generans res hominis generati; Leo, Leonis; Bos, bovis. Dicitur vero Univoca quod habeat

beat unam vocem, seu idem nomen cum effecto. *Hec producit effectum specie à se diversum.* Ejusmodi causa est Arcularius, resp. mensæ; Aurifex, resp. Annuli.

XIX. Hinc duo fluunt Perismata. I. Quando efficiens & effectum non sunt ejusdem; sed diverse speciei, causa non est univoca, sed equivoca. II. Cum gignens & genitum sunt ejusdem numero essentia, tunc gignens neq; potest dici causa univoca, neq; equivoca, quia ibi cessat omnis ratio cause. Atq; sic Pater in S. Sancta Trinitate, filij causa dici nequit, nequè univoca, neq; & equivoca quia ibi cessat omnis ratio causæ.

XX. Causa conservans est, quæ effectum antea procreatum conservat ac tuetur, nè deficiat & in nihilum redigatur. Sic bonæ leges conservant Rempublicam; Sic Nutrix conservat prolem.

XXI. Divortium itaq; facimus ab illis, qui clamitant causam procreantem à conservante sufficienter non distinguunt, eo quod sàpè una & eadem causa, possit esse Procreans & conservans; cum diverso id fiat respectu. Semper enim ratione differunt, cùdem enim ratione quā est conservans non est procreans, & contraria. Praterea in diversis reperiuntur suppositis, & separari possunt. Hæc de causa Procreante & Conservante.

XXII. Causa Solitaria est, quæ sola effectum producit. Hic accuratè tenendum est, quod causa solitaria bifariam dicatur. 1. ἀπλῶς & simpliciter, ut omnes causas socias, eujuscunq; generis excludat. 2. narrati. Et Secundum quid, ut non simpliciter excludat omnes causas, sed tantum sui ordinis & generis causas socias, videlicet pares & coordinatas. E.g. Fides dicitur justificationis nostræ causa Solitaria, non absolute & simpliciter,

ter quasi excludat vel causam Principalem, utpote *Dominus*
vel meritoriam, nempe Satisfactionem *CHRISTI*, vel cau-
cas instrumentales ex parte DEI, ut sunt *Verbum & Sa-
cramenta*, in quibus & per quae, nobis suam Dominus grati-
am offert; Sed sic appellatur limitate & secundum
quid, ut excludat tantum omnes causas ejusdem ordi-
nis & generis, h.e. *Causas instrumentales ex parte hominis*.
Sensus igitur hujus propositionis: *Sola fides justificat*, est
hic: Fides est unicum illud organon, sive instrumen-
tum in homine, quo potest gratiam DEi & meritum
CHRISTI in Verbo & Sacrementis oblatum, apprehen-
dere, & pretter fidem, nullum aliud in homine reperi-
tur.. Et hoc posterior causae Solitariæ expositio, supe-
rius in definitione attenditur..

XXIII. Causæ Socia sunt, qua cum alijs effectum pro-
ducunt. Conditionis earum sunt geminæ. 1. Ut sine
distincta supposita. 2. Ut illa distincta supposita, habeant
quaque distinctam causalitatem & influxum ad effectum produ-
cendum.

XXIV. Causarum Sociarum, aliæ sunt Pares, aliæ im-
pares. Pares seu aquales sunt qua aequali virtute, concurrunt
ad effectum producendum. Sic duo Consules æquali au-
thoritate & potestate predicti, dicuntur esse causæ sociæ
pares, resp. administrationis Reipublicæ. Hæ causæ
sociæ pares, dicuntur alio nomine *Concausa & coordina-
ta*, quia ejusdem sunt gradus & ordinis, deque; illis pro-
nunciatur hoc effatum Scholasticorum: *Causæ coordi-
nata plures stant pro una*. E.g. quando tres equi trahunt
enun currum; Illi tres equi stant pro uno, qui esset
singulis triplo robustior..

XXV. Causæ Socie impares sunt, qua in aequali virtute
effe.

effectum producunt, & dicuntur alias Subordinatae, quia accidunt in diverso ordine, ita ut una dependeat ab altera. Hic notandum venit, causas dici subordinatas, tribus modis. 1. Quoad Existentiam, quomodo filius dependet a patre. 2. Quoad causalitatem, quomodo calamus dependet a manu in scribendo. 3. Quoad utrumque, Sic causae secundae dependent a primâ, scz. & quoad existentiam & causalitatem.

XXVI. Causae Sociae impares, varijs modis distribui possunt: 1. Alia est Principalis, alia minus Principalis. Illa in effecti productione plus ceteris agit, actionemq; ad finem dirigit, & alieno utitur instrumento. Sic conversionis hominis causa principalis, est Deus. Edificii, Architectus. Hac, minori virtute ad effectum producendum concurrevit, & causa Principali inservit.

XXVII. Estq; duplex: Administra vel instrumentalis. Causa administra est, que ita causa principali adjumento est, ut ipsa quoq; in effecti productione se moveat, & hoc ad producendum effectum non est sufficiens. Sic causa adjuvans & administra conversionis hominis, sunt verbi ministri, ideo qui dicuntur SYNERGOI TU THEU. i.e. cooperarij Dei. 1. Corinth. 3. Causæ adjuvantes & administræ ædificij extruendi sunt Architecti cooperarij.

XXVIII. Causa instrumentalis est, que ita Principali cause est adjumento, ut ipsa in effectus productione se non moveat, sed semper ab alio moveatur. Sic verbum & Sacra-menta sunt causæ instrumentales conversionis hominis. Ædificij vero, malleus, securis, dolabra, vestis.

XXIX. Conditiones instrumenti, duæ sunt. 1. Ut subsit alicui superiori agenti, a quo dirigatur. 2. Ut per propriam causalitatem ad effectum causa principalis influat, Secus enim

enim in numerum causarum coaptari non posset, si propriam actionem non haberet.

XXX. ii. Alia universalis, alia Particularis. Illa, ad plures effectus specie distinctos producendos indeterminatè & indifferentè concurrit. Talis causa primariò est DEUS T.O.M., omnium rerum creator. Deinde cœlum, quod eum causis inferioribus ad effectus tantum naturales & materiales concurrit inadæquatè. HÆC, ad certum effectum, quod speciem attinet est determinata. Ut homo producit hominem non verò ursum, nec omnia producere potest, sicut causa universalis.

XXXI. iii. Alia Prima, alia Secunda. Causa prima, rursus duob' modis dicitur. 1. Causa Prima appellatur ea, quæ suprema est, quando descendimus à causa ad effectum, seu à quâ in producendo effecto, fit motus initium. Hoc modo DEUS dicitur causa prima, quia ab ipso, tanquam principio primo, dependet omnis motus, 2. Causa Prima nominatur illa, quæ est prima, quando ascendimus ab effectu ad causas, seu quæ immediatè effectum attingit. Sic forma est causa suarum proprietatum.

XXXII. E dictis constat, causam quoq; Secundam dici duobus modis'. 1. Resp. DEI, atq; sic reliqua omnes cause, descendendo à causis ad effectum, Secunda dicuntur. Deinde 2. Causa infima & immediata respectu, omnes reliquæ cause, ascendendo ab effectis, Secunda nuncupantur.

XXXIII. iv. Alia est Remota & Mediata, alia Proxima & immediata. HÆC, immediatè, absq; illa interveniente causa, effectum attingit & constituit. Sic Sol & homo, ut sit Philosophus 2. Phys. c. 2. t. 16. generant hominem. Sol quidem, ut causa efficiens Remota; Homo verò ut causa

efficiens proximas. Quod cum grano salis est accipiendum, cum alia sit ratio agentis primarij, alia instrumentarij. Quod ut rectius percipiatur nesciendum non est causam Proximam diei illam inter quam & effectum, nulla causa primaria se silit mediata, non obstante media instrumentalis. *ILLA est, quae effectum non immediatè, sed per aliam causam principalem attingit.*

XXXIV. Hæc de causa efficiente, procreante & conservante, cum Solitaria & Socia, sat dicta sunt. Quæ v. ad materiam hanc declarandam, propter pagellarum angustiam intermissa restant, in ipso disputationis actu, resarcienda pollicemur.

Tantum superest, te Principium sine Principio, te causam sine causâ, te maximum sine materia, te optimum sine forma, te deniq; finem sine fine, ex imis inde pectoris recessibus, depromptis, oremus & precemur, verbis; Effice ô Clementissime Pater, Sapientiam tuam & omnipotentia inestimabili, innumerabili, quo veritas ipsa, te luce, remotis densissimis, quibus involuta, tenebris, illuminetur, te vero Duce, e vastissimo quasi, cui immersa, opinionum oceano, emergat, ut vera, vere a nobis apprehendi, apprehensi defendi & conservari queant. Per CHRISTum Filium tuum, cui tecum & cum S. spiritu, perennis sit Laus & gloria in seculorum secula. AMEN.

COROLLARIA.

I. *Nihil est causa sui ipsius.*

2. Ef.

2. Efficiens quā talis, non pro-
ducit defectum.
3. Omnis causa efficiens est
extra rem.
4. Causa efficiens est nobilior
suo effecto.
5. Omne procreans procreat
sibi simile.
6. Una eademq; causa potest
habere rationem instrumē-
ti & principalis agentis, sed
diverso respectu.
7. Causa principalis nō exclu-
dit causas min⁹ principales.
8. Essentia instrumenti conſi-
ſtit in aptitudine ad uſum.

9. Causæ universales sínè particularibus, nullum producunt effectum.
10. Causæ particulares determinant universales.

*Optimorum Parentum optimo filio, literis &
moribus venusto adolescenti;*

Dn. Johanni Svenonis,
Helsingforsâ-Nylando,
Acad. Aboënsis civi integerrimo:

*P*lurima demonstrat nobis Natura polita,,
*Q*uorum non causas unus & alter habet:
*„F*elix qui potuit Rerum cognoscere causas,
Hanc informatum qualibet arte reor.
*N*ullius est pretij qui nescit hominio causas
Qui in rebus cæcus, palpat ut, in tenebris?
*D*ocilum te docto sub Praeside, docte **JO ANNES**
Causas effecti colligere ipse puto.
*C*um terras oculis, cum sidera, eernis, acutis,
Causam primævam, colligis esse D̄eum..

Sicq.

Sicq; creatorem cunctarum percipe rerum...;

Quite plasmavit cunctipotente manu:

Sveno, beate pater, cui Natum Ihoa modestum.

Concessit: partis utere ritè bonis.

Ita applaudebat L mq;

S A M U E L G. HartMan

Helsingforså-Nylandus.

INgenio quod tu valeas, Doctissime JANNES

Discursus doctus comprobat ecce tuus

Ardua nam tractas, claro sub præside quæq;

Scrutando Causas, quodq; opus & labor est:
Tum sobolis pulchræ vestigia pulchra relinquis

Quæ premat assidue Palladis ampla cohors,
Perge bonis avibusq; nucem sic frangere duram.

Quâ fructâ nucleus, tum tibi dulcis erit.

In symbolum grati animi, amico suo iufu-
cato plurimumq; dilecto apposuit

ANDREAS PETRAEUS.

Plerios cupiunt qui colles visere celsos, (na-

Quod grave, quod durum, Laurus dum crescit amæ-

Spernunt, & superant obstat quod ad ima moleustum.

Hoc facis, ac urges cursus dilecte JOHANNES;

Olia

Otia tetra fugis; nec quivis flecteris aurā;
Sunt labor & requies, tibi sunt quoq; gaudia Musæ,
En! gaudes studijs, chartis pallescere gaudes.
Quid mea verbajuvant? cum re testeris id ipsus.
Promptè de Causis facundo differis ore,
Quæ tibi dexteritas est grandi parta labore.
Perge viam pedibus cæptam percurrere fixis,
Ut dignum lauru tandem te spargat Apollo.

Amico integerrimo ita honoris & amo-
ris ergo allusit

PETRUS VVARELIUS
O--Gotbus.

A Onios, JANE S, latices bibis impiger atq;
Hospes agis lætus collibus in clarijs.
Hinc nitidas myrto redimibit, & annulo honoris
Cultus Apollo comas, docta Thalia manus.

Tumultuarie licet ex animo
tamen subjunxit

AR VIDUS HENRICI
Forstadius Nylandus.

